

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNE SAĞLANAN TEŞVİKLER

Yrd. Doç. Dr. Ozan Bahar

Özet

1947 yılında ticaretin ülkeler arasında gelişmesi ile başlayan ve 1980 sonrasında da kısa ve uzun vadeli sermayenin dünya piyasalarına entegre olmasıyla devam eden küreselleşme olgusunun, her sektörde olduğu gibi turizmi de dolaylı ya da doğrudan, olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda, bir turizm ülkesi olan Türkiye’de de, küresel gelişmelerle birlikte turizmin 1980 yılından sonra çok büyük gelişme gösterdiği, kalkınmada lokomotif görevi üstlendiği ve sonuçta değişik bir takım teşvik ve yatırımlarla desteklendiği görülmektedir. Böylece bu çalışmayla birlikte, küreselleşme sürecinin meydana getirdiği ekonomik etkilerin ışığında, küreselleşme ve turizm ilişkisi, Türkiye’de turizm sektörüne sağlanan teşvikler ve teşviklerin önemi ile teşvik uygulamalarının genel bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Mevcut bilgilerin ışığında elde edilen bulgulara göre; küreselleşme, Avrupa turizmi başta olmak üzere dünya turizmin büyük ölçüde gelişmesine, ülkeler arasındaki rekabetin ve sunulan turizm ürününün kalitesinin artmasına ve eskiye oranla çok daha fazla insanın turizm hareketine katılmasına neden olmuştur. Küresel hareketlerin hızlandığı 1980 sonrası ise, Türkiye’de çıkarılan teşvik yasalarının da büyük etkisiyle ülkedeki tesis, yatak ve turist sayısında önemli oranlarda artış olduğu görülmektedir. Ancak, 1983-1995 arasında çok etkili kullanılan teşvik mekanizmasının, özellikle 1995 sonrası ülke turizmini geliştirecek ölçüde ve yeterlilikte uygulanmadığı da bu çalışma sonucunda ortaya çıkan diğer bulgulardandır.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, Turizm, Turizm Yatırım ve Teşvikleri ile Ekonomik Gelişme.

Giriş

Küreselleşme, günümüzde yapılan birçok bilimsel çalışmada, konferansta ve söyleşide çok sık duyulan ve konuşulan bir kavram haline almıştır. Ekonominin her alanında ya da her sektöründe artık küreselleşmenin çok fazla etkili olduğu görülmektedir. Küresel (global) sözcüğünün kökeni, 400 yıl öncesine gitse bile, “küreselleşme” (globalization), oldukça yeni bir kavramdır. Şöyle ki; ilk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı, 1980’lerde sıkça kullanılmaya başlanmış ve 1990’lara gelindiğinde de, bilim

adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir (Sarıgerşil, 2004: 148). Buradan hareketle, küreselleşmenin daha çok ekonomik anlamda ve ekonomik konuların açıklanmasında kullanılan bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, bazı yazarlar küreselleşmeyi “sosyal ve kültürel düzenlemeler üzerinde coğrafi sınırlamalarının etkisinin ortadan kalktığı ve insanların her geçen gün bu gelişmelerin daha fazla farkında olduğu sosyal bir süreç” olarak tanımlayarak, söz konusu kavramın sadece ekonomik anlamda kullanılmayacağına da işaret etmektedirler (Uysal, 2005:230). Böylece, küreselleşme etkisini toplumsal yaşamdan ekonomiye kadar hemen hemen her alanda hissettirmeye devam etmektedir.

Günümüzde küreselleşme, ekonomideki tüm sektörlerin rekabet güçlerini değişik biçimlerde etkilemekte, bazı sektörler tamamen bir değişime uğrarken bazılarında da önemli farklıklar ortaya çıkmaktadır. Ülkeler ve firmalar arasındaki rekabet savaşını arttıran küreselleşme süreci (Çoban, 2001/4: 32), bu birimlerin rekabet üstü kalabilmeleri ve artı bir katma değer elde etmeleri için yeni yöntem ve teknikler geliştirmelerini gerektirmektedir. 1947 yılında ticaretin ülkeler arasında gelişmesi ile başlayan ve 1980 sonrasında da kısa ve uzun vadeli sermayenin dünya piyasalarına entegre olmasıyla devam eden küreselleşme olgusunun (Seyidoğlu, 2001: 189), dünyanın üç temel hizmet sektöründen biri olan turizm sektörü (Bahar ve Kozak, 2005: v) üzerinde de büyük bir etki oluşturduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinin her sektörde olduğu gibi, turizmi de dolaylı ya da doğrudan ve olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilediği bilinen bir gerçektir.

Uluslararası ticaret kapsamına giren geleneksel hizmet faaliyetlerinin başında turizm gelmektedir. Bugün, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede turizm; ekonomik büyümenin ve gelişmenin en önemli kaynaklarından biri olarak görülmekte (Jayawardena ve Ramajeessingh, 2003: 176; Boxill, 2004: 269) ve ekonomik gelişmede öncü sektör olarak kabul edilmektedir. Ulusal sınırların aşılması, insanların eğitim ve kültür düzeylerinin yükselmesi, daha yüksek bir refah düzeyine ulaşılması ve de hükümetlerin, eğitimcilerin ve özel sektörün turizmi en temel insanlık hakkı olarak teşvik etmesiyle birlikte (Bahar ve Kozak 2005:15), turizmin iktisadi gelişmeye olan büyük katkısı herkes tarafından bilinmektedir. Bu nedenle; uluslararası turizm, ekonomik anlamda döviz kazandırıcı özelliği ile tüm ülkeleri etkilemekte ve ilgilendirmektedir. Nitekim turizm, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, turizm potansiyeline sahip birçok ülkede; istihdama, gelir düzeyine, dış ve iç borç yükünün hafiflemesine, ödemeler dengesine ve sonuçta ülke insanının refah düzeyinin yükselmesine önemli ölçüde katkılar sağlamaktadır (Marcouiller vd., 2004: 1031-1050; Göymen, 2000: 1025-1048).

Gelişme yolundaki bir turizm ülkesi olan Türkiye için de turizmin ülke ekonomisinde çok büyük bir yeri bulunmaktadır. Turizmin Türkiye'nin GSMH'sı içindeki payı, 1980 yılında %0.6'dan 2003 yılında %5.5'e, turizmin ihracat geliri içindeki payı aynı yıllar için %11.2'den %28'e; dış ticaret açığını

kapama payı ise %6,5'den %86'ya çıkmıştır. Ayrıca bugün, turizm sektörü Türkiye genelinde çalışan nüfusun % 5,5'ine tekabül eden 1 milyonu aşkın bir istihdam yaratmış bulunmaktadır. Dolaylı istihdam ile birlikte bu sayı 2.5 milyonu bulmaktadır (Bahar ve Kozak 2005: vii). Dünya genelinde küreselleşmenin büyük hız kazandığı 1980 sonrası, turizmin Türkiye'nin ekonomik kalkınmada lokomotif görevi üstlenmesinde, sektöre sağlanan teşviklerin çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

Buradan hareketle yapılacak bu çalışma ile; küreselleşme sürecinin meydana getirdiği ekonomik etkilerin ışığında, küreselleşme ve turizm ilişkisi, Türkiye'de turizm sektörüne sağlanan teşvikler ve teşviklerin önemi ile teşvik uygulamalarının genel bir değerlendirmesinin yapılması amaçlanmaktadır.

I. Küreselleşme Nedir ve Neyi İfade etmektedir?

Berlin Duvarı'nın 1989 yılında çöküşünün ardından, 1990'lı yıllardan itibaren hemen her alanda sıkça karşılaşılan küreselleşme olgusu, günümüzde sadece ekonomik bir kavram olarak değil, içinde bulunulan uluslararası sistemi tanımlamak için de kullanılmaktadır. Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan "sihirli" bir sözcük haline gelmiş; ünlü sosyolog Peter Burger'ın deyiimiyle, Alman kömür endüstrisindeki gerilemeden, Japon gençlerinin cinsel alışkanlıklarını açıklamaya kadar geniş bir alanda kullanılan "klişe"ye dönüşmüştür. Burger'ın görüşlerine paralel bir biçimde adeta geçmiş ve geleceğin kapılarını açacak anahtar bir kavram olarak görülen küreselleşmeyi, Bauman'da "parolaya dönüşmüş moda bir deyim" olarak değerlendirmektedir (Bozkurt, 2000: 1).

Küreselleşme konusunda çok geniş bir literatür olduğu görülmekte birlikte, konuya ilişkin olarak yapılan tanımlamalar ve yaklaşımlar farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla; küreselleşme konusunda, gerek teorisyenler, gerekse uygulamacılar arasında uzlaşmadan söz etmek mümkün değildir. Bu konu ayrı bir araştırma konusu olacağından, çalışmayı sınırlandırmak amacıyla burada sadece daha önceden yapılmış olan birkaç tanıma yer verilecektir. Buradan hareketle; küreselleşme, çok yalın ve genel anlamıyla ülkeler arasındaki ekonomik faaliyet ve işlemlere yönelik konulan kısıtlamaların ve engellerin azaltılmasıdır (Ethier, 2005: 238). Ya da geniş anlamıyla küreselleşme, dünya genelinde çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşan ve insani varoluşun sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri açısından coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile birlikte toplumların gitgide bunun bilincine varmaları sürecini anlatan bir kavramdır (Karakayalı vd., 2005: 70). Dar anlamıyla ise, sermaye hareketlerinin dünyanın tümüne yayılması etkisi olarak ifade edilmektedir (Baştürk, 2001:1).

Başka bir tanıma göre de küreselleşme, "ekonomik, sosyal ve teknik nedenlere dayalı olarak ticaretin, sermayenin, emeğin, teknolojinin uluslararası rekabete konu olma eğiliminin kuvvetlenmesi ve sonuçta mal/hizmet piyasaları ile faktör piyasalarının bütünleşmesi" olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, 2005:

325). Çok kısa olarak tanımlamak gerekirse; küreselleşme, uzağın yakın olması ve ülkeler arasında hiçbir engel ya da formalitenin bulunmaması demektir.

Telekomünikasyon, bilişim ve iletişim alanında ortaya çıkan teknolojik devrimle birlikte, özellikle küreselleşme olgusu dünya ekonomisinde ve dolayısıyla turizm sektöründe yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. Daha önce vurgulandığı üzere, 1947 yılında GATT'la başlayan küreselleşme süreci; karmaşıklaşan ticaret ilişkileri, bloklaşma ve entegrasyon, teknolojinin çevrim hızının yükselmesi, finansal serbestleşme, beşeri sermayeye bağlı yaratıcılık ve entelektüel sermaye, sadece fiyata bağlı rekabeti dünya piyasalarından pay almak için gerekli ve yeterli koşul olmaktan çıkarmıştır (Dulupçu, 2001: 71).

Özetle; küreselleşme, firmalar arasında artan rekabette ve yeni sektörel yapıların oluşumunda kendini ağırlıklı olarak göstermektedir (Fawzy, 2002:1; Bakımlı, 2005: 5). Nitekim, küreselleşme sonucu hızla değişen dünyada, ülkeler küresel piyasadaki daha fazla pay alabilmek için rekabet güçlerini arttırma konusunda büyük bir çaba içerindedir. Ekonominin her sektöründe olduğu gibi turizm sektörü de, bu büyük ve yıkıcı yarıştan etkilenmektedir.

II. Küreselleşme ve Turizm İlişkisi

Ulusal ekonomilerin ve uluslararası ticaretin gelişmesinde, sosyal ve kültürel alanda uluslararası iyi niyet ve anlayışın yerleşmesinde turizmin oynadığı rol, ulusların bu sektöre büyük önem vermelerini zorunlu hale getirmiş ve bu konudaki kalkınma yarışını hızlandırmıştır (Paksoy, 2005:1046-1057). Dolayısıyla, dünya genelinde yaşanan hızlı küresel hareketler, uluslararası turizmin doğasını değiştirmiş ve bugün turizmi dünya ölçeğinde ekonominin en önemli sektörü haline getirmiştir (Ryan, 1996: 184). Küreselleşmenin 1980 sonrası hız kazanmasının ardından, özellikle ulaştırma, iletişim ve konaklama sektöründeki gelişmeler, turizm sektörünün dünya ölçeğinde ne kadar önemli bir ekonomik faaliyet olduğunu göstermiştir. Nitekim; küreselleşme ile birlikte, turizm ülkesi konumunda olan gelişmekteki ekonomilerin dışa açılmaları sonucu, bu ülkelerin sektördeki rekabetçi güçleri ve turizmden elde ettikleri gelirden buna paralel olarak artmıştır (Croes, 2005: 3).

Bu bağlamda, turizm sektörü açısından genel bir değerlendirme yapıldığında küreselleşme; Fordist iş sürecinin ölçek ekonomileri mantığı, standart ürünler ve fiyat rekabeti yerine, daha seçici olan tüketiciler için daha bireysel, daha kaliteli ürünlere yönelirken, fiyatla birlikte yüksek kalite-düşük fiyat, yenilik, çeşitlilik, hız ve müşteri memnuniyetinin ön plan çıkarıldığı bir rekabet anlayışını gündeme getirmiştir (Çetintaş, 2000: 33). Ayrıca, küreselleşme sonucu sektörde bilgisayarlı rezervasyon sistemleri, global dağıtım sistemleri, telekonferanslar, video broşürleri, bilgisayarlar, yönetim bilgi sistemleri, havalimanı elektronik bilgi sistemleri, elektronik malzeme transferleri, dijital telefon şebekeleri, mobil iletişim cihazları, internet ve tüm

telekomünikasyon hizmetleri büyük bir gelişme göstermiştir. Bu durumda, tüketicilere daha fazla bilgi sunma imkanı doğmuş, giderek artan bir biçimde talep ve tercih yapısı farklılaşmış, değişmiş, bireyselleşmiş ve böylece turizm sektöründeki rekabetin artması sağlanmıştır.

Küresel gelişmeler sonucu ortaya çıkan ve turizm sektörünü de etkisi altına alan diğer bazı gelişmeler ise şunlardır: Küreselleşme, özellikle ulaşım, hız, konfor, kapasite, fiyat, küresel seyahatin demokratikleşmesi, yatırımlar, hisse devirleri, sermaye hareketleri, finans ve bankacılık sektörlerinin turizm ile olan ilişkilerinin güçlenmesi, iletişim teknolojilerindeki yenilikler, farklı seyahat güdüleri ile dağıtım kanallarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Çeken, 2003:120). Yukarıda belirtilen tüm bu faktörler ise, hiç kuşkusuz uluslararası turizmin gelişmesi yönünde oluşan küresel etkilerden bazılarıdır.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi sınır ve formaliteleri kaldırırken, turizm de kültürel sınırları ortadan kaldırmaktadır. İnsanlar, turizm yoluyla kültürlerini ve bilgilerini gittikleri yerlere götürmekte ve oralardan da yeni bir takım kazanımlarla dönmektedir. Nitekim, küreselleşmenin son 40-50 yıllık dönemde büyük hız kazanması ile uluslararası seyahate çıkan kişi sayısının yüz milyonlarca ifade edildiği dönemlerin 20. yüzyılın son çeyreğine rastlaması tesadüf değildir (Özbey, 2002: 135-150). Buna paralel olarak; Tablo 1'e bakılacak olursa, küreselleşmenin büyük hız kazandığı 1980 sonrası dönemde, hem uluslararası turist sayısında ve hem de turizm gelirlerinde çok büyük bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Turizm Hareketlerinin Yıllar İtibari ile Gelişimi

Yıllar	Turist Sayısı (Milyon Kişi)	Artış Oranı (%)	Turizm Geliri (Milyar \$)	Artış Oranı (%)
1950	25.3	-	2.1	-
1960	69.3	173.9	6.8	223.8
1970	165.8	139.2	17.9	163.2
1980	287.8	73.5	102.3	471.5
1990	451.0	56.7	269	162.9
1993	517.9	14.8	321	19.3
1994	546.5	5.5	353	9.9
1995	563.6	3.1	401	13.5
1996	594.9	5.5	434	8.2
1997	613.5	3.1	444	2.3
1998	625.0	1.8	445	0.2
1999	650.0	4.0	455	2.2
2000	686.0	5.5	475	4.3
2001	684.0	-0.2	463	-2.5
2002	703.0	2.7	480	3.6
2003	691.0	-1.7	523	8.9
2004	763.0	10.4	623	19.1

Kaynak: www.wto.org, 16.02.2006.

Yukarıda belirtilen faktörlerin yanında, küreselleşmenin turizm sektörü üzerindeki etkisi daha çok, turistik işletmeler arasındaki bütünleşme hareketlerinde kendini göstermektedir. Daha doğrusu küresel anlamdaki ekonomik gelişmeler, her sektörde olduğu üzere turizm sektöründeki uluslararası firma ve işletmeleri de birleşme ve bütünleşmeye zorlamaktadır. Küreselleşme ve bölgeleşme hareketleri, işletmeler için oluşan verimlilik ve kalite normlarını geliştirmeyi ve uluslararası turizm piyasasına üretim yaparak, diğer işletmelerle işbirliği yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Çünkü, günümüzün bu acımasız ve rekabetçi küresel ortamında, bütünleşme hareketi içinde yer almayan işletmelerin zamanla, rekabet güçlerini ya da avantajlarını kaybedecekleri ve turizm piyasasından geri çekilmek zorunda kalacakları da bir gerçektir.

Küresel rekabet ortamında turizm sektöründe yer alan işletmeler arasındaki rekabette her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla sektördeki işletmeler, bir yandan bölgesel pazarları kontrol etmeye yönelik strateji geliştirirken, diğer yandan başka ülkelerle bütünleşmeye dönük stratejiler uygulamaya koymaktadır. Böylece, söz konusu işletmeler bu bütünleşme hareketleri sonucunda, fırsat maliyetlerinden yararlanmayı, riskleri dağıtmayı, rekabet gücünü arttırmayı, teşvik uygulamalarından yararlanmayı ve de maliyetleri düşürmeyi amaçlamaktadır (Özdemir, 2005: 326).

Küreselleşme hareketleri ve yaşanan ekonomik değişimler sonucu, birçok yeni destinasyon turizm endüstrisi içindeki geleneksel destinasyonların gücüne meydan okumaya başlamış ve bu da, destinasyonların daha rekabetçi ve karmaşık sistemlerle yönetilmesini ortaya çıkarmıştır. Çünkü, uluslararası turizm ve seyahat sektöründeki birçok turizm destinasyonu, bölgesine daha fazla yabancı turisti çekmek ve turizm gelirlerini arttırmak için kıyasıya bir rekabet ortamı içindedir. Destinasyonların rekabet gücünü geliştirmeleri ve artan bu rekabet koşullarında pazar paylarını koruyabilmeleri, günümüzün değişen talep yapısına ve küresel şartlara uyum sağlamasına bağlıdır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkede ise, bütün bunların yapılabilmesi için yeterli bir teşvik sisteminin ve mali düzenlemenin olması şarttır. Aksi takdirde, küreselleşme sonucu gelişmiş ülkelerdeki rakip turizm işletmelerinin düşük maliyetle uluslararası finans piyasalarından yararlanma imkanının doğması onlara büyük bir avantaj sağlarken, gelişmekte olan ülke işletmeleri için bu geçerli olmayacaktır.

Destinasyondaki firmaların/işletmelerin düşük faizli uzun vadeli kredi kullanabilmeleri, sektörel teşviklerden yararlanabilmeleri, yabancı sermayeyi çekebilmeleri ve düşük katma değer vergisi oranları ile faaliyetlerini sürdürebilmeleri, rekabet üstünlüğünün elde edilmesinde önemli olacak unsurlardır. Bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık oluşturmayacak şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi, destinasyonun uluslararası turizm pazarındaki rekabet gücünü olumlu yönde etkileyecektir (Bahar ve Kozak, 2005: 136).

Son olarak da küreselleşmenin turizm sektörüne ve sektörün gelişimine; Doğu-Avrupa ülkelerindeki siyasi rejimlerin hızla liberalleşmesi ve ekonomilerini dışa açması sonucu seyahat özgürlüğünün kolaylaşması açısından da büyük etkisi bulunmaktadır (Johnson ve Iunius, 1999: 247-250). Örneğin, iki Almanya'nın birleşmesi ya da eski Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile Doğu Bloğu'nun çökmesi ve söz konusu ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçmeleri, hiç kuşkusuz Avrupa turizmi başta olmak üzere dünya turizmin büyük ölçüde gelişmesine ve eskiye oranla çok daha fazla insanın turizm hareketine katılmasına neden olmuştur.

III. Küreselleşme Sürecinde Sektöre Sağlanan Teşviklerin Önemi

Rekabet düzeninin hakim olduğu serbest piyasa ekonomilerinde devlet yardım ve teşvikleri, haksız rekabete yol açtıkları gerekçesiyle eleştirilse de artık dünya genelinde yaşanan küresel gelişmelerinde etkisiyle teşviklerden tamamen arındırılmış bir ekonominin varlığından söz etmek mümkün değildir (Dilic ve Duran, 1998: 67). Ekonomi biliminde son yıllarda yaşanan gelişmeler bilgi ve küresel rekabetin değişen yapısı üzerine odaklanmakta (Stiglitz, 2004: 248) ve artan bu rekabet ortamında devlet yardımlarının niteliği ve çeşitliliği de

giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bir hizmet sektörü olan turizmde, çok yönlü ve dinamik bir yapının olması nedeniyle geliştirilecek plan ve politikalarda devletin desteğine, ülkenin ekonomik açıdan gelişimi, kalkınması ve ülke insanının daha müreffeh bir ortamda yaşamını sürdürebilmesi için büyük gereksinim duyulmaktadır.

Herhangi bir ülke bir sektörünü teşvik ederse, bu sektörün kullandığı kaynaklar yönünden ekonominin zengin olması gerekmektedir. Çünkü bu şekilde, ekonomik anlamda sınırlı düzeyde olan ülke kaynaklarının, rasyonel kullanımı da sağlanacaktır. Böylece, turizm sektörü açısından zengin kaynaklara ve potansiyele sahip bir ülkede faktör donatımı teorisine de uygun olarak, turizmin teşvik edilmesi ve devlet tarafından desteklenmesi, ekonominin doğal dengesi içinde kabul edilebilir bir durumdur. Örnek vermek gerekirse; enerji arzı açısından yeterli potansiyele sahip olmayan bir ülkede, devletin üretimi yoğun elektrik enerjisi kullanımını gerektiren bir ekonomik faaliyeti ya da sektörü teşvik etmesi, yukarıda belirtilen teşvik politikasına ters bir uygulama olmuş olacaktır (Duran, 1997: 41). Bu durumda ise, kaynakların etkin ve verimli kullanımı sağlanamayacak ve ülke insanı için ekonomik refah kaybı söz konusu olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında teşvik sistemi kapsamında turizm sektörü ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Bilindiği üzere, turizm yatırımları; geri dönüşüm süresi uzun yıllar alan, her türlü ekonomik, politik, siyasal ve toplumsal olaya karşı duyarlı, fazla cazip olmayan riskli yatırımlar olarak kabul edilmektedir (Olalı ve Timur, 1986: 17). Örneğin; sanayi yatırımlarında geri dönüş süresi 4-5 yıl olmasına karşın, turizm yatırımlarında bu süre en az 7-10 yılı alabilmektedir (DPT, 2001: 50). Bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, sermayeyi tabana yaymak, istihdam yaratmak, katma değeri yüksek ileri ve uygun teknolojileri kullanmak ve uluslararası rekabet gücünü sağlamak için yatırımların uluslararası yükümlülüklerle aykırılık oluşturmayacak şekilde teşviki, yönlendirilmesi ve desteklenmesi, turizm bölgesinin uluslararası turizm pazarındaki rekabet gücünü de olumlu yönde etkileyecektir. Böyle olduğu için de, turizm sektörü; günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede, iktisadi gelişmede önemli bir rol oynadığı düşüncesiyle değişik şekillerde teşvik edilmektedir.

Bununla birlikte; turizmin varlık nedeni olan doğal güzelliklerin, ormanların, vahşi yaşamın vb. çekiciliklerin korunması amacıyla verilen teşviklerin, uluslararası ziyaretçi sayısı ile ulusal döviz girdisini arttıracığı öngörülmektedir (Ickis ve Rivera, 1997: 47). Ayrıca; turizm bölgelerindeki, yerel halkın turizm faaliyetinden ekonomik bir kazanç elde etmesi ve bunu sürdürebilmesi çevreyi korumaya yönelik teşviklerin artmasına bağlıdır (Wunder, 2000: 465-466).

Turizm ekonomisi açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; teşvikler olmadan sürdürülebilirliğin, ekonomik gelişmenin ve çevre korumasının sağlanması mümkün değildir. Nitekim, turizmden gelir elde etmek

hiç kuşkusuz az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir. Bu bağlamda, söz konusu ülkelerin ekonomik gelişiminde ve sürdürülebilir kaynaklı turizm faaliyetlerinde, değişen koşullara, şartlara ve çevreye uyum çok önemlidir (Barnes vd., 2002: 667-668; Özbey, 2002: 135-150). Dolayısıyla, turizm sektörü yoluyla elde edilen döviz gelirleri ya da iç/dış teşvikler, bu gibi ülkelerde ekonomik talebin karşılanabilmesinde yeni ve gerekli fon ve kaynakların oluşumuna da yardımcı olmaktadır (Yap, 1996: 588-591).

Özetle; turizm potansiyeline sahip gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke için sektörün değişik teşvik sistemleri ile desteklenmesinin, ülkelerin ekonomik gelişimine büyük katkılar sağladığı ortadadır. Sektöre sağlanan teşviklerin ekonomik gelişmeye olan olumlu etkisi yanında, turizmin neden olduğu olumsuz çevresel etkilerin azaltılması ve sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanmasına da yardımcı olduğu görülmektedir.

IV. Türkiye’de Turizm Sektörü ve Teşviklerin Gelişimi

Tablo 2’ye bakıldığında; Türkiye’nin aktif dış turizminin, yaşanan küreselleşme olgusunun da etkisiyle önemli gelişme gösterdiği görülmektedir. Özellikle 1980 yılından sonra, Türkiye’nin dünyadaki bütün turistler için popüler bir turist çekim merkezi haline aldığı görülmektedir. 1983-1989 yılları arasında, 1983 yılında çıkarılan “*2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu*”un da büyük ve önemli etkisiyle turist sayıları ve turizm gelirlerinde büyük oranlarda bir artış söz konusudur. Küresel gelişmelerin etkisiyle, artan turistik talebi karşılayabilecek turistik arzın yaratılması amacıyla çıkarılan bu kanunun özü; yatırımcıları turizme yöneltmek ve ülkede yeterli düzeyde olmayan arz (oda, yatak ve tesis sayısı vb.) kapasitesini arttırmaktır (Küçükaltan, 2005: 92). Buradan hareketle, Türkiye’deki teşvik, yabancı sermaye (Ay ve Çetinkaya, 2005: 75-87) ve yatırım uygulamalarının hızlı bir şekilde uygulamaya konulması kısa zamanda olumlu sonuçlar göstermiş ve turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 1980 yılında %0.6’dan, 2003 yılında % 5.5’e; benzer şekilde turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki payı da aynı dönemlerde %11.2’den %28.0’e yükselmiştir.

Tablo 3’de ise, Türkiye’de yıllar itibariyle tesis ve yatak sayısındaki gelişmeler gösterilmektedir. 1980 yılında ülkedeki tesis sayısı 511’den 2003 yılında dört kattan fazla bir artışla 2.408’e; yatak sayısı da 56.044’den yedi kat artarak 399.369’a yükselmiştir. Bu büyük gelişmenin en büyük nedeni ise 1980 sonrası çıkarılan teşvik yasaları ile turizme verilen önemden kaynaklanmaktadır. Tablo 3’den, 1983 yılından sonra sektöre sağlanan teşviklerin artmasıyla birlikte, ülkedeki tesis sayısının 1980-1990 yılları arasında %146.5 oranında büyük bir artış gösterdiği görülmektedir. Benzer şekilde, aynı yıllar için ülke genelinde yatak sayısındaki gelişmelere bakılacak olursa, %209 oranında büyük bir artışın olduğu aynı tablodan anlaşılmaktadır. Bunun yanında, teşvik uygulamasının Türkiye’de etkili bir şekilde devam ettiği 1990-1995 yılları arasında, söz konusu göstergelere ilişkin değişim oranları sırasıyla, %42.5 ve %65.3’dür. 1995 yılından sonra ise, teşvik uygulamalarının eski önemini yitirmesiyle beraber, tesis ve yatak sayısının kümülatif olarak artmasına karşın, değişim oranlarında çok belirgin bir düşüş olduğu görülmektedir.

Ekonomik olarak bakıldığında, özellikle teşviklerin yoğun olduğu söz konusu dönemlerde (1983-1995), sektöre sağlanan yatırım teşvik uygulamalarının ülkenin ekonomik büyümesi ve gelişimine de olumlu yönde katkı sağladığı yorumunu yapmak mümkündür. Çünkü, artan turizm gelirleri ile birlikte ülke GSMH ile kişi başına düşen GSMH geliri de artmaktadır (bkz. Tablo 2). Bu konuyla ilgili olarak, genel ekonomi ve turizm ekonomisi literatürüne bakılacak olursa, turizmin ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkısının olduğu daha önce yapılmış olan çalışmalarda da görülmektedir.¹

1992 yılı sonrasında turizm sektörüne verilen teşvikler kaldırılmış olmasına karşın, 1987 ve 1991 yılları arasında devletin turizm sektörüne verdiği her 1 Dolar nakdi teşvik, 25 Dolar olarak geri dönmüştür (Turizm Bakanlığı, 2002: 7). Dolayısıyla, Türkiye’de özellikle 1983-1991 yılları arasında turizm sektörünün gösterdiği gelişmede teşviklerin çok büyük rolü olduğunu söylemek mümkündür. Tablo 2 ve 3’deki rakamsal artışlarda bu durumu doğrular niteliktedir.

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz: YILDIRIM, J., ÖCAL, N., “Tourism and Economic Growth in Turkey”, **Ekonomik Yaklaşım**, 15 (52-53), 2004, ss. 131-141; BALAGUER, J., JORDA, M.C., “Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: the Spanish Case”, **Applied Economics**, Vol 34, 2002, ss. 877-884; DURBARRY, R., “Tourism and Economic Growth: the Case of Mauritius”, **Tourism Economics**, 10 (4), 2004, ss. 389-401; MODESTE, N.C., “The Impact of Growth in the Tourism Sector on Economic Development: the Experience of Selected Caribbean Countries”, **Economia Internazionale**, Vol 48, ss. 375-385.

Tablo 3: Türkiye’de İşletme Belgeli Tesis ve Yatak Sayısının Gelişimi (1980-2003)

Yıllar	Tesis Sayısı	% Değişim	Yatak Sayısı	% Değişim
1980	511	-	56.044	-
1990	1.260	146.5	173.227	209.0
1995	1.796	42.5	286.463	65.3
2000	1.824	1.5	325.168	13.5
2001	1.998	9.5	368.819	13.4
2002	2.045	2.3	375.027	1.6
2003	2.408	17.7	399.369	6.4

Kaynak: A.ÇİMAT, O. BAHAR, “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi içindeki Yeri ve Önemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 3 (6), 2003, s. 8; Turizm Bakanlığı, **Turizmde Altın Dönem**, Ankara: Turizm Bakanlığı Yayını, 2002; www.turizm.gov.tr 02.05.2005’den yararlanarak düzenlenmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında, Türkiye’de yıllar itibariyle düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin sayısı görülmektedir. Genel olarak, 1985’den günümüze toplam 4.017 adet turizm yatırımına “Yatırım Teşvik Belgesi” düzenlenmiş olup, bunların %47’si nakit desteğin en fazla olduğu 1985-1991 yıllarını kapsayan dönemdedir. Ayrıca, 1991-1995 yılları arasında kredi ihtiva eden, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kaynaklı ve Fon Kaynaklı Kredili belgelerin verildiği dönemlerde de yatırım tutarlarının oldukça yüksektir (Ataer vd., 2003: 9). Buna bağlı olarak da, daha öncede vurgulandığı üzere söz konusu yıllar arasında toplam yatak kapasitesinin %65 gibi önemli bir oranda arttığı bilinmektedir (bkz. Tablo 3).

Tablo 4: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Düzenlenen Çeşitli Yatırım Teşvik Belgeleri

Yıllar	Tüm Belgeler	KKDP’li* Belgeler	KKDFKK’li** Belgeler	FKK’li*** Belgeler	Bölgesel Gelişmeye Yönelik FKK	KDV Desteği
1985	90	70	-	-	-	-
1986	195	170	-	-	-	-
1987	288	262	-	-	-	-
1988	463	444	-	-	-	-
1989	592	578	-	-	-	-
1990	138	137	-	-	-	-
1991	141	79	59	-	-	-
1992	115	2	37	36	-	-
1993	152	10	1	68	-	-
1994	57	7	2	9	-	-
1995	137	4	2	-	-	73
1996	186	2	-	-	-	160
1997	284	1	-	-	1	215
1998	244	-	-	-	-	122
1999	199	-	-	-	-	-
2000	154	-	-	-	-	-
2001	138	-	-	1	-	-
2002	187	-	-	-	-	-
2003	257	-	-	-	-	-
Toplam	4.017	1.766	101	114	1	570

* Kaynak Kullanımı Destekleme Primi; ** Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi; *** Fon Kaynaklı Kredi

Kaynak: M.U.ATAER, S. ERDEMLİ ve A. VARIŞLI, “Turizm Sektörüne Sağlanan Devlet Yardımları”, **Hazine Dergisi**, Sayı 16, 2003, s. 9.

Tablo 5’de, 1980-2005 yılları arasında turizm sektörüne sağlanan yatırım ve teşviklerdeki gelişmeler verilmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, 1985 ve 1992 yılları arasındaki tüm veriler, diğer yıllara oranla daha yüksek değerlere sahiptir. Bunun nedeni ise, daha önce de vurgulandığı gibi, 1983 yılı sonrası sektöre verilen teşviklerin artmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 6’ya bakıldığında ise, 1990 yılından sonra ise sektöre yapılan yatırım teşviklerinde oransal bir azalma söz konusu olmakla birlikte (bkz. Tablo 4-5), toplam ve sabit yatırım miktarlarının cari olarak arttığı ve bu nedenle de sektörde istihdam edilen kişi sayısında bir yükselme olduğu gözlenmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de Turizm Sektöründeki Yatırım ve Teşviklerin Gelişimi (1980-1999)

	1980-84	1985-92	1993-99	2000-05
Toplam Yatırımı Teşvik Belgesi Sayısındaki % Payı	2.1	10.3	4.7	7.5
Yatırım Teşvik Belgelerinin Toplam Bedeli	1.3	26.7	6.1	-
Turizm ve Türkiye Kalkınma Bankası Tarafından Verilen Krediler (milyar \$)	-	0.7	0.1	-
Toplam Sabit Yatırımlar İçindeki % Payı	0.7	3.4	3.0	6.5
Özel	0.6	1.4	1.2	0.6
Kamu				

Kaynak: H.M. YÜCEOL, N. DOĞAN, “Türkiye’de Turizm Teşviklerinin Ekonomik ve Mali Analizi”, **1. Çanakkale Turizm Biyernali**, Çanakkale: Dünya Turizm Örgütü Yayınlar Dairesi, 5-7 Mayıs 2005, s. 69; www.dpt.gov.tr’den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Teşvik uygulamaları ile ilgili olarak, Türkiye’nin Akdeniz bölgesindeki rakiplerine bakılacak olursa: Örneğin; hibe şeklinde yapılan teşvikleri Türkiye 1992 yılında kaldırmışken, Fransa’nın geri kalmış bölgelerinde yatırım yapacak turistik işletmecilere, turizm alanında yatırım yapacaklara toplam yatırım maliyetinin %20’i ile %70’i kadarını hibe etmektedir. Benzer şekilde, Yunanistan’da yapılan yatırım tutarının miktarına göre, yatırım masrafının belirli bir kısmı tekrar geri ödenmektedir. İspanya’da ise ülke dört ayrı gruba ayrılmıştır. Birinci bölgeye toplam yatırım tutarının %50’si, ikinci bölgeye %40’ı, üçüncü bölgeye %30’u ve dördüncü bölgeye de %20’si kadar devlet yatırım iadesi yapmaktadır. İtalya’da ise, yapılan yatırım tutarının %15 ile 40 arasında değişen teşvikler söz konusudur ve bunlar teşvik uygulamasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Küçüktürkmen, 2004: 6-7)².

² Turizm sektörü açısından, Türkiye’nin Akdeniz bölgesindeki rakiplerine ilişkin olarak verilen teşvik uygulamaları, çeşitleri, kapsamı ve miktarları hakkında daha ayrıntılı bilgi için;

G.U. Küçüktürkmen, “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Sektörlere Etkileri ve Etkilerinin Kıyaslanması Üzerine Bir Araştırma”, http://www.turizmdebusabah.com/extras/tesvik_arastirma.doc, ss. 1-15, (Erişim Tarihi: 31.05.2004)’ e bakınız.

Tablo 6: Türkiye’de Turizm Sektörüne Verilen Yatırım Teşvik Miktarları (1980-2005)

Yıllar	Toplam Yatırım (YTL)*	Sabit Yatırım (YTL)**	Döviz Tahsisi (1000\$)	İstihdam (Kişi)
1980	3.152	2.210	989	567
1981	8.901	7.686	2.245	1.386
1982	11.882	9.103	2.226	1.428
1983	157.057	130.125	21.113	4.192
1984	159.775	116.091	66.169	4.383
1985	391.127	315.839	51.879	7.736
1986	1.457.881	1.274.758	100.229	13.264
1987	6.565.028	6.205.688	177.074	22.522
1988	8.481.584	8.177.960	180.065	27.713
1989	15.001.237	14.536.925	183.354	34.526
1990	4.824.978	4.774.559	68.064	11.522
1991	7.703.826	7.554.742	54.678	10.747
1992	61.008.956	60.934.080	56.317	6.997
1993	45.775.390	45.528.815	89.509	8.331
1994	10.569.729	10.027.089	69.035	5.040
1995	83.854.304	83.413.517	110.584	11.013
1996	151.826.934	151.669.056	83.397	13.729
1997	389.509.779	390.379.568	149.982	26.246
1998	319.181.270	319.070.270	149.982	17.952
1999	407.180.583	407.180.583	100.213	19.378
2000	346.834.613	340.015.902	66.297	12.002
2001	962.202.176	962.202.176	66.790	9.224
2002	1.689.423.345	1.689.423.235	276.343	17.685
2003	2.783.108.584	2.783.108.584	447.398	29.739
2004	1.795.223.421	1.795.223.421	136.400	25.088
2005	132.855.305	132.855.305	10.850	1.326
Toplam	9.223.320.817	9.214.137.287	2.776.027	343.736

* 31.01.2005 sonu itibariyle; ** Cari fiyatlarla.

Kaynak: <http://www.treasury.gov.tr/giris.htm>, 25.05.2005

Sonuç olarak, Türkiye’de bugün turizm yatırımları özel önem taşıyan yatırımlar olarak kabul edilmekte ve Yatırım Teşvik Belgesi yatırımlar KDV istisnası, Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası desteklerinden

yaralanabilmektedir. Yatırım indirimi, teşvik belgesi aranmaksızın %40 oranında otomatik olarak uygulanmaktadır (Ataer vd., 2003: 8). Dolayısıyla, Heckscher-Ohlin'in faktör donatımı teorisine uygun olarak (Jayadevappa ve Chhatre, 2000: 177); turizm arz kaynakları açısından çok zengin olan Türkiye'de, bu alana yönelik yatırım yapılması ve teşvik uygulanması, sektörden büyük beklenti içinde olan ülke ekonomisi için çok önemli bir konudur.

Sonuç

Bu çalışma, küreselleşme sürecinin meydana getirdiği ekonomik etkilerin ışığında, küreselleşme ve turizm ilişkisi, Türkiye'de turizm sektörüne sağlanan teşvikler ve teşviklerin önemi ile teşvik uygulamalarının genel bir değerlendirmesini yapmak amacıyla yapılmıştır. Buradan hareketle; dünya genelinde yaşanan hızlı küresel hareketler, uluslararası turizmin doğasını değiştirmiş ve bugün turizmi dünya ölçeğinde ekonominin en önemli sektörü haline getirmiştir. Dolayısıyla; küreselleşme ile birlikte, turizm ülkesi konumunda olan gelişmekteki ekonomilerin dışa açılmaları sonucu, bu ülkelerin sektördeki rekabetçi güçleri ve turizmden elde ettikleri gelirden buna paralel olarak artmıştır. Nitekim, küreselleşmenin son 40-50 yıllık dönemde büyük hız kazanması ile uluslararası seyahate çıkan kişi sayısının ve elde edilen turizm gelirlerinin, yüz milyonlarca ve milyar Dolarla ifade edildiği dönemlerin 20. yüzyılın son çeyreğine rastlaması tesadüf değildir.

Türkiye'de ise, özellikle dünya genelindeki küreselleşme hareketlerinin artmasıyla birlikte 1980 sonrası dönemde, sektöre sağlanan önemli oranlarda ki teşviklerin, ülkede turizmin gelişimine ve sonuçta ekonomik büyümeye çok olumlu katkılar sağladığını söylemek mümkündür. Türkiye'deki teşvik, yabancı sermaye ve yatırım uygulamalarının hızlı bir şekilde uygulamaya konulması kısa zamanda olumlu sonuçlar göstermiş ve turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı 1980 yılında %0.6'dan, 2003 yılında % 5.5'e; benzer şekilde turizm gelirlerinin toplam ihracat içindeki payı da aynı dönemlerde %11.2'den %28.0'e yükselmiştir.

1992 yılı sonrasında turizm sektörüne verilen teşvikler büyük ölçüde kaldırılmış olmasına karşın, 1987 ve 1991 yılları arasında devletin turizm sektörüne verdiği her 1 Dolar nakdi teşvik, 25 Dolar olarak geri dönmüştür. Dolayısıyla, Türkiye'de özellikle 1983-1991 yılları arasında turizm sektörünün gösterdiği gelişimde teşviklerin çok büyük bir rolü olmuştur. Ancak, Türkiye'de özellikle 1980 sonrası etkili bir şekilde uygulamaya konulan turizm teşviklerinin, 1994 yılından itibaren önemini kaybettiği görülmektedir. Bu bağlamda, küreselleşmenin hemen hemen ekonominin tüm sektörlerinde ağırlığını giderek daha fazla hissettirdiği günümüzde; Türkiye gibi önemli turizm potansiyeline sahip ülkelerin, rekabet gücünü geliştirmeleri ve artan bu rekabet koşullarında pazar paylarını koruyabilmeleri ve arzu ettikleri turizm

gelirini elde edebilmeleri, sektörde değişen talep yapısı ile küresel şartlara uyumun sağlanmasına bağlıdır.

Teşvik mekanizması, dünya genelindeki hemen hemen tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde değişik şekillerde uygulanmaktadır. Uluslararası turizm piyasasında da, Türkiye'nin rakipleri olan ülkelerin, kendi turizm sektörlerini destekleri bilinmektedir. Küresel gelişmelerle başa çıkabilmek, rekabet gücünü kaybetmemek ve rakipleri ile yarışabilmek için, Türkiye'nin de bu sektörü 1985-1990 yılları arasında olduğu gibi teşvik etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, iç kârlılığı olmayan bir sektöre, ülke içi ya da dışından hiçbir girişimci ve yatırımcı girmeyecektir.

Ülkenin belki de en rekabetçi sektörü durumunda olan turizmin teşvik edilmesi, bu alandaki yatırımların hızla yükselmesine, yeni iş sahaları ile istihdamın, ulusal ve kişi başına gelirin daha da artmasına neden olacaktır. Sektörün küresel arenadaki rakipleriyle daha etkili bir şekilde rekabet etmesi, Avrupa Birliği normlarına uyum sağlaması ve ekonomik etkinliğini arttırması, turizm sektörünün değişik teşvik uygulamaları ile desteklenmesine bağlıdır. Uluslararası turizm sektöründeki Türk firmalarının ve işletmelerinin, her geçen gün değişen ve artan uluslararası fiziksel, çevresel, siyasal, hukuksal ve sosyal standartlara uyum sağlayabilmesi ve hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyetini artırabilmesi, ülke içinde uygulanacak dinamik bir teşvik sisteminin varlığını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ATAER, M.U., ERDEMLİ, S. ve VARIŞLI, A., "Turizm Sektörüne Sağlanan Devlet Yardımları", **Hazine Dergisi**, Sayı 16, 2003: 1-11.
- AY, A. ve ÇETİNKAYA, M., "Turizm Sektöründe Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dışsallık Etkisi", **1. Çanakkale Turizm Biyenalı**, Çanakkale: Dünya Turizm Örgütü Yayınlar Dairesi, 5-7 Mayıs 2005.
- BAHAR, O. ve KOZAK, M., **Uluslararası Turizm ve Rekabet Edebilirlik**, Ankara: Detay Yayıncılık, 2005.
- BAKIMLI, E., "Uluslararası Rekabet Gücü: Ölçümü ve Önemi", **Uluslararası Rekabet Sürecinde Türkiye**, M. Faysal Gökalg ve C. Yenal Kesbiç (Ed.), İstanbul: Beyaz Yayınları, 2005.
- BALAGUER, J., JORDA, M.C., "Tourism as a Long-run Economic Growth Factor: the Spanish Case", **Applied Economics**, Vol 34, 2002: 877-884.
- BARNES, J.I., MACGREGOR, J. ve WEAVER, L.C., "Economic Efficiency and Incentives for Change within Namibia's Community Wildlife Use Initiatives", **World Development**, 30 (4), 2002:667-681.
- BAŞTÜRK, Ş., "Bir Olgu Olarak Küreselleşme", **İş-güç Dergisi**, Cilt : 3 Sayı: 2, 2001.
- BOXILL, I., "Towards an Alternative Tourism for Jamaica", **Journal of Contemporary Hospitality Management**, 2004, 16 (4/5): 269-272.

- BOZKURT, V., “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”, **İş-güç Dergisi**, Cilt : 2 Sayı: 1, 2000.
- ÇEKEN, H., **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.
- ÇETİNTAŞ, H., “Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Rekabet Politikası ve Rekabet Gücü”, **Basılmamış Doktora Tezi**, İ.Ü.S.B.E., İstanbul 2000.
- ÇİMAT, A. ve BAHAR, O., “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi içindeki Yeri ve Önemi Üzerinde Bir Değerlendirme”, **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 3 (6), 2003: 1-18.
- ÇOBAN, O., “Teknolojik Gelişme ve Rekabet Gücü”, **Verimlilik Dergisi**, 2001/4.
- CROES, R.R., “A Paradigm Shift to a New Strategy for Small Island Economies: Embracing Demand Side Economics for Value Enhancement and Long Term Economic Stability”, **Tourism Management**, 2006, (Article in Press).
- DİLİK, B. ve DURAN, M., “Türkiye’de Uygulanan KOBİ Teşvik Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi”, **Hazine Dergisi**, Nisan 1998:59-80.
- DPT, **Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT Yayın No:2589, 2001.
- DULUPÇU, M.A., **Küresel Rekabet Gücü**, Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- DURAN, M., “Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi”, **Hazine Dergisi**, Ocak 1997: 27-45.
- DURBARRY, R., “Tourism and Economic Growth: the Case of Mauritius”, **Tourism Economics**, 10 (4), 2004: 389-401.
- ETHIER, J. W., “Globalization, Globalisation: Trade, Technology, and Wages”, **International Review of Economics and Finance**, Vol 14, 2005: 237-258.
- FAWZY, S., **Globalization and Firm Competitiveness in the Middle East and North Africa Region**, Washington, D.C: The World Bank Publishing, 2002.
- GÖYMEN, K., “Tourism and Governance in Turkey”, **Annals of Tourism Research**, 2000, 27 (4): 1025-1048.
- ICKIS, J.C. ve RIVERA, J., “Cerro Cahui”, **Journal of Business Research** 38, 1997: 47-56.
- JAYADEVAPPA, R. ve CHHATRE, S., “International Trade And Environmental Quality: A Survey”, **Ecological Economics** 32, 2000.
- JAYAWARDENA, C. ve RAMAJEESINGH, D., “Performance of Tourism Analysis: a Caribbean Perspective”, **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 2003, 15 (3): 176-179.
- JOHNSON, C. ve IUNIUS, R.F., “Competing in Central Eastern Europe: Perspectives and Developments”, **Hospitality Management** 18, 1999.
- KARAKAYALI, H., YALÇINKAYA, M. H. ve ÇILBANT Ç., “Modern Çağın Kavramları: Küreselleşme ve Rekabet”, **Uluslararası Rekabet Sürecinde**

Türkiye, M. Faysal Gökalg ve C. Yenal Kesbiç (Ed.), İstanbul: Beyaz Yayınları, 2005.

EGİLMEZ, M. ve KUMCU, E., **Ekonomi Politikası**, İstanbul: Om Yayınevi, 2000.

KÜÇÜKALTAN, G., “Turizm Sektöründeki Teşviklerin Çevresel Etkileri”, **1. Çanakkale Turizm Biyernali**, Çanakkale: Dünya Turizm Örgütü Yayınlar Dairesi, 5-7 Mayıs 2005.

KÜÇÜKTÜRKMEN, G.U. “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Sektörlere Etkileri ve Etkilerinin Kıyaslanması Üzerine Bir Araştırma”,

http://www.turizmdebusabah.com/extras/tesvik_arastirma.doc, ss. 1-15, (Erişim Tarihi: 31.05.2004)

MARCOUILLER, D.W., KIM, K.K. ve DELLER, S.C., “Natural Amenities, Tourism and Income Distribution”, **Annals of Tourism Research**, 2004, 31(4): 1031-1050.

MODESTE, N.C., “The Impact of Growth in the Tourism Sector on Economic Development: the Experience of Selected Caribbean Countries”, **Economia Internazionale**, Vol 48: 375-385.

OLALI, H. ve TİMUR, A., **Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri**, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık, 1986.

ÖZBEY, F.R., “Sustainable Tourism Development in Globalization Progress”, **International Scientific Conference**, Book: 4, Varna 1-3, 07/2002: 135-150.

ÖZDEMİR, G., “Globalleşme, Turizm Üzerine Etkileri ve Türkiye”, **1. Çanakkale Turizm Biyernali**, Çanakkale: Dünya Turizm Örgütü Yayınlar Dairesi, 5-7 Mayıs 2005.

PAKSOY, S. “Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Önemi (Güneydoğu Anadolu Bölgesi- GAP Örneği)”. **III. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi**, 05-09 Haziran 2005, Cilt: II, Sayfa: 1046-1057, Celalabat-Kırgızistan.

RYAN, C., “Limits to Globalization- a Review of ‘Globalization and Tourism’”, **The 46th Congress of the International Association of Scientific Experts in Tourism (AIEST)**, Rotorua, New Zealand, September 1996.

SARIGERŞİL, G., “Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmelerin Çalışma İlişkilerine Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2004: 147-157.

SEYİDOĞLU, H., **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul: Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 14. Baskı, 2001.

STIGLITZ, J.E., **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, (Çev: A. Taşcıoğlu, D. Vural), İstanbul: Plan B yayıncılık, 2004.

TURİZM BAKANLIĞI, **Turizmde Altın Dönem**, Ankara: Turizm Bakanlığı Yayını, 2002.

UYSAL, Y., “Küreselleşme ve Türkiye Tarımının Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Öneriler”, **Uluslararası Rekabet Sürecinde Türkiye**, M. Faysal Gökalp ve C. Yenal Kesbiç (Ed.), İstanbul: Beyaz Yayınları, 2005.

YAP, H.T., “Attempts at Integrated Coastal Management in a Developing Country”, **Marine Pollution Bulletin**, 32 (8-9), August-September 1996: 588-591.

YÜCEOL, H.M. ve DOĞAN, N., “Türkiye’de Turizm Teşviklerinin Ekonomik ve Mali Analizi”, **1. Çanakkale Turizm Biyernali**, Çanakkale: Dünya Turizm Örgütü Yayınlar Dairesi, 5-7 Mayıs 2005.

YILDIRIM, J. ve ÖCAL, N., “Tourism and Economic Growth in Turkey”, **Ekonomik Yaklaşım**, 15 (52-53), 2004: 131-141.

WUNDER, S., “Ecotourism and Economic Incentives — an Empirical Approach”, **Ecological Economics** 32, 2000: 465-479.

www.wto.org.08.11.2005.

www.turizm.gov.tr. 16.11.2005.

www.treasury.gov.tr/giris.htm. 25.05.2005.